

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารที่ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย ห้องสมุดมีส่วนช่วยให้อาจารย์ ผลิต นักศึกษา ได้ใช้หนังสือและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ห้องสมุดมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งต่างพยายามจัดสรรหนังสือในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีการสอนในมหาวิทยาลัย ตลอดจนหนังสือที่ผู้ใช้ต้องการอ่านนอกเหนือไปจากหนังสือที่เกี่ยวข้องตามหลักสูตร แต่วิชาการในแต่ละสาขานั้นต่างก็มีวัสดุและสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องมากมาย เกินกว่าที่ห้องสมุดจะเก็บรวบรวมได้ครบทุกรายการ ดังนั้นห้องสมุดจึงจำเป็นต้องมีการคัดเลือก และจัดสรรทรัพยากรเท่าที่ผู้ใช้ต้องการใช้เท่านั้น

การจัดหาทรัพยากรได้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้ ช่วยให้มีการใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างคุ้มค่า ดังนั้น จึงปรากฏว่ามีงานวิจัยหลายรายการที่สอบถามความคิดเห็นของผู้ใช้เพื่อศึกษาถึงทรัพยากรที่ผู้ใช้ต้องการ ในขณะที่งานวิจัยอีกหลายรายการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด เพื่อให้ทราบว่า ทรัพยากรประเภทใดที่ผู้ใช้ต้องการใช้มากที่สุด สำหรับการศึกษการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดนั้น ปรากฏว่า มีวิธีการหลายวิธี อาทิเช่น การวิเคราะห์สถิติการยืมหนังสือออกของแผนกจ่าย-รับ (Circulation) การศึกษาคำถามคำตอบจากการใช้บริการถ่ายเอกสาร ตลอดจนการวิเคราะห์การอ้างอิง เป็นต้น แต่วิธีที่เป็นที่นิยมใช้ในการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด คือ การศึกษาจากสถิติการยืมหนังสือออกของแผนกจ่าย-รับ ทั้งนี้เนื่องจาก สถิติการยืมหนังสือห้องสมุดจัดเก็บได้ง่าย โดยเฉพาะการจัดเก็บสถิติการยืมหนังสือโดยจำแนกตามหมวดหมู่ย่อยของระบบการจัดหมู่หนังสือที่ห้องสมุดนั้นใช้อยู่ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณากันอย่างละเอียดจะเห็นได้ว่า การศึกษการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดโดยการนับจำนวนหนังสือจากสถิติการยืมหนังสือออกของแผนกจ่าย-รับนั้น มีข้อจำกัด

คือ ไม่ได้รวมจำนวนหนังสืออีกส่วนหนึ่ง อันได้แก่ หนังสือที่ผู้ใช้ใช้ภายในห้องสมุด ดังนั้น การศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดจะสมบูรณ์ได้ ห้องสมุดจะต้องเก็บหลักฐานสถิติการใช้หนังสือภายในห้องสมุดด้วย แต่วิธีการเก็บสถิติการใช้หนังสือภายในห้องสมุด ทำได้ยากและ ถือได้ว่าเป็นการเพิ่มงานแก่เจ้าหน้าที่ห้องสมุด ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะ ทดสอบดูว่า สถิติการยืมหนังสือออกที่ห้องสมุดจัดเก็บเป็นประจำนั้น สามารถจะใช้เป็นข้อมูล แสดงการใช้หนังสือของผู้ใช้โดยรวมได้หรือไม่ การวิจัยนี้มุ่งที่จะศึกษาเปรียบเทียบ โดยการหาความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือที่ผู้ใช้ยืมออกจากห้องสมุดกับหนังสือที่ผู้ใช้ใช้ภายในห้องสมุดใน แต่ละหมวดหมู่ย่อยของระบบการจัดหมู่หนังสือของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน ทั้งนี้จะทดสอบสมมุติฐานที่ว่า ประเภทของหนังสือที่ผู้ใช้ยืมออกจากห้องสมุด มีความสัมพันธ์กับ ประเภทของหนังสือที่ผู้ใช้ใช้ภายในห้องสมุด

ขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัย

ก่อนที่จะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป มีคำบางคำซึ่งมีความหมาย เฉพาะในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยขอแนะนำ เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน คือ

การใช้ภายในห้องสมุด (In house use) หมายถึง หนังสือทั่วไปที่ผู้ใช้วางทิ้งไว้ตามที่นั่งอ่านหนังสือภายในห้องสมุด

การยืมออก (Home use) หมายถึง หนังสือทั่วไปที่ผู้ใช้ยืมออกจากห้องสมุด โดยทำหลักฐานการยืมหนังสือออกไว้ที่แผนกจ่าย-รับ (circulation)

ทรัพยากร (collection) ของห้องสมุด หมายถึง หนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่ห้องสมุดจัดแบ่งไว้เป็นส่วน ๆ ตามลักษณะการใช้ เช่น หนังสือทั่วไป หนังสือสารอง หนังสืออ้างอิง และวารสาร เป็นต้น

หนังสือทั่วไป หมายถึง หนังสือที่อยู่ในชั้นเปิด (open stack) ซึ่งผู้ใช้สามารถเลือกหยิบจากชั้นหนังสือได้ตามความต้องการ และสามารถยืมออกจากห้องสมุดได้ตามปกติ โดย

ไม่รวมถึงหนังสือที่มีการจำกัดการใช้ เช่น หนังสือสำรอง หนังสืออ้างอิง หนังสือหายาก และสิ่งพิมพ์รัฐบาล เป็นต้น หนังสือทั่วไปนี้จะใช้เป็นทรัพยากรหลักในการวิจัยนี้

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกห้องสมุดมหาวิทยาลัย ๓ แห่ง ที่ใช้ระบบการจัดหมู่หนังสือของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน เพื่อใช้เป็นแหล่งสำหรับเก็บข้อมูล คือ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร (วังท่าพระ) และสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนประเภททรัพยากรของห้องสมุดที่ได้นำมาเป็นหน่วยในการวิจัย ได้แก่ หนังสือทั่วไป ซึ่งจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการยืมออกและการใช้หนังสือเหล่านี้ในห้องสมุด ทั้ง ๓ แห่ง โดยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ แห่งละ ๑ สัปดาห์ (๖ วัน)

ในการรวบรวมข้อมูล จะเก็บสถิติจำนวนหนังสือที่ผู้ใช้ยืมออกและหนังสือที่ผู้ใช้ใช้ภายในห้องสมุด ลงในตารางบันทึกข้อมูลที่สร้างขึ้น โดยจะจำแนกหมวดหมู่หนังสือออกเป็นหมวดหมู่ย่อยตามระบบการจัดหมู่หนังสือของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน และยังคงแบ่งหนังสือออกเป็นหนังสือภาษาไทยและหนังสือภาษาอังกฤษ การเก็บสถิติการยืมหนังสือออกนั้น ทำโดยการนับบัตรยืมหนังสือที่ผู้ใช้ทำหลักฐานการยืมไว้ที่แผนกจ่าย-รับของห้องสมุด ส่วนการเก็บสถิติหนังสือที่ผู้ใช้ใช้ภายในห้องสมุด ทำโดยการนับจำนวนหนังสือที่ผู้ใช้วางทิ้งไว้ตามที่นั่งอ่านหนังสือภายในห้องสมุด โดยถือว่า หนังสือที่ผู้ใช้วางทิ้งไว้ตามที่นั่งอ่านหนังสือ เป็นหนังสือที่ผู้ใช้ได้ใช้ เช่นเดียวกับหนังสือที่ผู้ใช้ยืมออก จากนั้นจะนำจำนวนหนังสือที่นับได้จากการยืมหนังสือออกและหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุดมาวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างประเภทของหนังสือที่ผู้ใช้ยืมออกกับประเภทของหนังสือที่ผู้ใช้ใช้ภายในห้องสมุด โดยใช้สูตรของ Spearman's rank-difference correlation และหาอัตราส่วนระหว่างจำนวนหนังสือที่ยืมออกและจำนวนหนังสือที่ใช้ภายในห้องสมุดเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้หนังสือทั้งสองประเภท

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ ให้ประโยชน์ในการดำเนินงานของห้องสมุด กล่าวคือ

๑. บรรณารักษ์สามารถใช้สถิติการยืมหนังสือออก เป็นแนวทางในการศึกษาการใช้หนังสือทั้งหมดของห้องสมุดที่แท้จริง โดยเฉพาะการใช้หนังสือในแต่ละหมวดหมู่ย่อยของระบบการจัดหมู่หนังสือของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้บรรณารักษ์สามารถวางแผนการจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อหนังสือในแต่ละหมวดหมู่ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ห้องสมุดได้

๒. ผลจากการวิจัย จะแสดงให้เห็นว่า สถิติการยืมหนังสือออกสะท้อนให้เห็นถึงการใช้หนังสือภายในห้องสมุด ดังนั้น บรรณารักษ์สามารถใช้สถิติการยืมหนังสือออกเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของห้องสมุดบางประการ อาทิเช่น การเพิ่มหรือลดจำนวนหนังสือและระยะเวลาการยืมหนังสือออก การยกเลิกการจำกัดการใช้หนังสือบางหมวดหมู่ และการขยายเวลาการเปิดบริการของห้องสมุด เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้สถิติการยืมหนังสือออกเป็นแนวทางในการจัดเพิ่มจำนวนที่นั่งอ่านหนังสือภายในห้องสมุด การเพิ่มชั้นหนังสือ และการเพิ่มเจ้าหน้าที่ในการจัดเก็บและเรียงหนังสือขึ้นชั้น

บทต่อไปที่ปรากฏในงานวิจัย มีดังนี้ คือ

บทที่ ๒ กล่าวถึง ระบบห้องสมุด ความหมายของทรัพยากรห้องสมุด (collection) การใช้หนังสือ หลังจากนั้นเป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีการศึกษาต่าง ๆ ได้เน้นหนักในเรื่องการศึกษาการใช้ภายในห้องสมุด ตลอดจนข้อจำกัดของการศึกษาการใช้ทรัพยากรของห้องสมุด

บทที่ ๓ เสนอวิธีดำเนินการวิจัย โดยได้กล่าวถึง การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ตารางบันทึกข้อมูล ระยะเวลาและวิธีเก็บข้อมูล ตลอดจนการสังเกตการณ์การใช้ภายในห้องสมุด

บทที่ ๔ เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผล

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย ข้อจำกัดในการวิจัย การนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ และแนวทางวิจัยในอนาคต

ต่อจากบทที่ ๔ คือ บรรณานุกรม และภาคผนวก ในภาคผนวกได้นำเสนอตารางที่ใช้เป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูล จำนวนการใช้หนังสือภายในห้องสมุดจากการสังเกต พฤติกรรมการใช้ และการหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือที่ใช้ในห้องสมุดกับหนังสือที่ยืมออก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย